

# ראש השנה ועשרת ימי תשובה

## סליחות

תניא בפרקי דר"א (מובא בסוף בר"ן במסכת ראש השנה יב: ד"ה גרסינן בפרקי ר"א הגדול): בר"ח אלול (אחר חטא העגל) אמר הקב"ה למשה "עלה אלי ההרה" (שמות כד, יב), שאז עלה לקבל לוחות אחרונות, והעבירו שופר במחנה שמשה עלה להר שלא יטעו עוד אחר עבודת גילולים. והקב"ה נתעלה באותו שופר, שנאמר "עלה אלהים בתרועה וגו'" (תהילים מז, ו) עכ"ל. מכאן למדו חז"ל שע"י קול השופר אדם מתעורר לשוב בתשובה, ולכן התקינו שיהיו תוקעין בר"ח אלול בכל שנה ושנה וכל החודש<sup>1</sup> כדי להזהיר ישראל שיעשו תשובה שנאמר "אם יתקע שופר בעיר וגו'"<sup>2</sup> (עמוס ג, ו) וכדי לערבב השטן. וכן נוהגין באשכנז לתקוע בכל בוקר וערב אחר התפלה.

<sup>1</sup> דרכי משה (ס"ק א) כתב שבמנהגים של מה"ר אייזיק טירנא (מנהגי סליחות עמ' פו) שהמנהג לתקוע מר"ח אלול עד ערב ראש השנה, ואז מפסיקין לתקוע וחוזרין ותוקעין בראש השנה וזהו שלושים יום, וסמך לדבר "תקעו בחודש שופר" (תהילים פא, ד) שמשמע חודש שלם שהוא שלושים יום, והכל כדי לערבב השטן שלא ידע מתי יהיה ראש השנה. ולכן נמי אין מברכין החודש בתשרי ע"כ. המשנה ברורה (ס"ק א) הביא אסמכתא מהפסוק "אני לדודי ודודי לי", ר"ת אלול וסופי תיבות עולה ארבעים, כנגד ארבעים יום מר"ח אלול ועד יום הכיפורים, כי באלו ארבעים יום התשובה מקובלת להיות, ליבו קרוב אל דודו בתשובה, ואז דודו קרוב לו לקבל תשובתו מאהבה. ועוד סמך מהפסוק "ומל ה' אלהיך אית ליבך ו'את ליבך זרעך" ר"ת אלול.

<sup>2</sup> הבית יוסף מסביר מדוע הובאו שני פסוקים על השופר, מפני שניתן לדחות את הראיה הראשונה ולומר שהשופר אינו מיוחד למניעת חטא, מפני שהיה ניתן להעביר כרוז במחנה שמשה עלה להר, והסבר נוסף - שמהפסוק הראשון ניתן ללמוד שעל ידי השופר נמנעו מלחטוא, אבל עדיין אנו צריכים ללמוד שעל ידי קול השופר אדם מתעורר לשוב בתשובה, ולכן הובא הפסוק השני.

"יש מי שמרבין לומר סליחות ותחנונים מר"ח אלול ואילך. לרב כהן צדק מנהג ב' ישיבות לומר סליחות ותחנונים בעשרת ימי תשובה. ואמר רב האי מנהג לומר תחנונים בהנך עשרה ימים לחוד ושמענא דבמקצת אתרוותא קיימי מר"ח אלול ואמרי דביה סליק משה להר בפעם ג' ונחית בלוחות שניות ביום הכיפורים וכל המוסיף לבקש רחמים זכות הוא לו, ואנו מנהגינו כהנך דקיימי מר"ח אלול" (טור בסי' תקפא).

והרמ"א כתב שמנהג בני אשכנז אינו כן, אלא עומדים באשמורת לומר סליחות ביום א' שלפני ר"ה. ואם חל ר"ה ביום שני או שלישי אזי מתחילים ביום ראשון בשבוע שלפני השבוע שחל ר"ה להיות בתוכה.

#### המשנה ברורה (סי' ק"ו) מביא הסברים למנהג אשכנז:

א. מכיוון שהרבה נוהגים להתענות עשרה ימים עם יוה"כ, ולעולם יחסרו ד' ימים מר"ה ועד יוה"כ שבהם לא יוכלו להתענות, דהיינו ב' ימים של ר"ה ושבת שובה וערב יום כיפור, לכך צריך להשלים ד' ימים קודם ר"ה, וכדי שיהיה יום מסוים להתחלה, תקנו יום ראשון בכל פעם.

ב. קרבנות טעונים בדיקה ממום ד' ימים קודם ההקרבה, ובכל הקרבנות בפרשת פינחס כתוב "והקרכתם עולה" ובר"ה כתיב "ועשיתם עולה", ללמד שבר"ה יעשה אדם עצמו כאלו מקריב את עצמו, ולכן קבעו ד' ימים לבקר כל מומי חטאתו ולשוב עליהם.

עשרת ימי תשובההמלך הקדוש, המלך המשפט

**הטור** (סי' תקפב) מביא את הגמרא בברכות (יב): **אמר רבי חנינא סבא משמיה דרב כל השנה מתפללין האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט, חוץ מי' ימים שבין ר"ה ויה"כ, שאומרים המלך הקדוש** (פרש"י לפי שבימים הללו הוא מראה מלכותו לשפוט את העולם) **והמלך המשפט**.<sup>3</sup>

**ר"א** אומר עשרת ימי תשובה אם אמר האל הקדוש מלך אוהב צדקה ומשפט יצא, שנאמר "ויגבה ה' צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה" (ישעיה ה). אימתי (באיזה זמן זה מתקיים) "ויגבה ה' צבאות במשפט", אלו עשרה ימים שמר"ה ועד יוה"כ (שבהם הקב"ה שופט את העולם) קאמר (ומוזכר בפסוק) האל הקדוש (הרי שאף בעת משפט, אפשר לומר "האל הקדוש"). ואסיקנא מאי הוי עלה. **רב יוסף** אמר האל הקדוש מלך אוהב צדקה ומשפט. **רבה** אמר המלך הקדוש המלך המשפט. והלכתא כרבה.

**הטור** מסביר שהם חולקים גם בדיעבד, מדאמר ר"א יצא, מכלל דלרבה אפילו בדיעבד לא יצא. והלכתא כרבה, הלכך לא יצא וצריך לחזור הלכך בהאל הקדוש אם טעה בו חוזר לראש, כדלעיל דג' ראשונות חשובות כאחד, ואם טעה בהמלך המשפט אם נזכר קודם

<sup>3</sup> מסביר הרב מנוח בפ"ב בהלכות תפילה שמלך אוהב צדקה ומשפט, משמע שיתנהגו ברואיו בצדק ומשפט. אבל המלך המשפט רוצה לומר שהוא יתברך שופט העולם, אי נמי משמע שהוא עצמו הוא המשפט, כמו שאנו אומרים הוא חכמה, הוא המדע, שאין לומר עליו יתברך "חכם" ו"מבין", שנראה שהוא קונה החכמה והבינה מאחר. טעם אחר מובא בבאר היטב בסימן קיח שבכל השנה אין המשפט עיקר אלא הצדקה ולכן הקדימו צדקה למשפט, אבל מראש השנה ועד יוה"כ המשפט עיקר ולכן לא מזכירים צדקה כלל.

שעקר רגליו חוזר לברכת השיבה ואומר משם ואילך על הסדר. ואם לא נזכר עד שעקר רגליו חוזר לראש. וכ"כ הרי"ף (ו: הרמב"ם (הלכות תפילה פ"י ה"יג) והרא"ש (ס' טז).

**ואבי עזרי** (ראבי"ה ס"מ) חולק על הטור, וכתב דלא פליגי אלא לכתחלה אבל בדיעבד לכולי עלמא אינו חוזר וכ"כ הראב"ד (בהשגות שם).

**הבית יוסף** מוסיף שאם הוא מסופק אם אמר האל הקדוש או המלך הקדוש, כתבו התוס' (שם ד"ה והלכתא) וכן כתב הרא"ש שחוזר, כדאיתא בירושלמי (תענית פ"א ה"א) כל שלושים יום חזקה, מה שהוא למוד הוא מזכיר.

**כתב השו"ע** בסימן תקפב בעשרת ימי תשובה אומר "המלך הקדוש", "המלך המשפט". ואם טעה או שהוא מסופק<sup>4</sup>, אם הוא בהמלך הקדוש חוזר לראש. ואם הוא בהמלך המשפט, אם נזכר קודם שעקר רגליו חוזר לברכת השיבה ואומר משם ואילך על הסדר, ואם לא נזכר עד שעקר רגליו חוזר לראש (לפי הרי"ף, הרמב"ם והרא"ש).

**כתב הטור** בסימן קיח בשם אחיו ה"ר יחיאל ז"ל לכאורה איני יודע מה הפרש יש בין "מלך אוהב צדקה ומשפט" ובין "המלך המשפט" לעניין שצריך לחזור לראש אם שכח אך שאיני רשאי לשנות מה שהורגל בפי כל. אמנם שמעתי שבפרובינציא אין אומרים (תיבות) "המלך" (הם

<sup>4</sup> מסביר המשנה ברורה בס"ק ג בשם במגן אברהם שהכא לא מהני שיאמר תשעים פעמים, כמו בסימן קיד ס' ח (שיהיה למוד לומר המלך הקדוש), דהכא אינו רשאי לומר ברוך אתה ה', דהוי ברכה לבטלה, ואם יאמר בלא שם הקב"ה, אם כן בתפילה, כשיאמר בשם, יחזור ללימודו לומר "ברוך אתה ה' האל הקדוש", הלכך לית לה תקנתא.

אומרים ברוך אתה ה' אוהב צדקה ומשפט) וישר בעיני (שאז צריך לחזור, פני שלא הזכיר את מלכותו). שוב מצאתי בספר הנקרא מחזור ויטרי, הכי גרסינן בפ"ק דברכות כל השנה כולה אומר "האל הקדוש האל המשפט" חוץ מעשי"ת שאומר המלך הקדוש המלך המשפט, לפי שעכשיו יושב על המשפט לדון כל העולם ומראה עצמו שהוא מלך על המשפט. וי"א כל השנה מלך אוהב צדקה ומשפט, דגבי משפט שייך לומר מלכות טפי משאר ברכות כדכתיב - "מלך במשפט יעמיד ארץ" (משלי כט, ד). ונשאתי ונתתי בדבר לפני א"א הרא"ש ז"ל וקבל דברי.

**הבית יוסף בסימן תקפב כתב בשם תלמידי רבינו יונה** (ברכות ז. ד"ה ומיהו) שבעשרת ימי תשובה אם אמר "מלך אוהב צדקה ומשפט" אין צריך לחזור, הואיל ומזכיר לשון מלכות. אבל אם אינו מזכיר לשון מלכות (כגון שאמר ברוך אתה ה' אוהב צדקה ומשפט) צריך לחזור ע"כ. אולם, **ארחות חיים** (הל' תפילה אות קד) חולק בשם **הראב"ד** שאפילו אמר מלך אוהב צדקה ומשפט, חוזר. והבית יוסף מכריע כמו ארחות חיים, מכיוון שכן נראה מדברי הפוסקים שסתמו דבריהם. וכן כתב **הרמב"ם** (הל' תפילה פ"י הי"ג) עשרה ימים שמראש השנה עד יום הכפורים, טעה וחתם מלך אוהב צדקה ומשפט, חוזר לתחלת הברכה וחותם בה המלך המשפט ומתפלל והולך על הסדר. ואם לא נזכר אלא עד שהשלים כל תפלתו חוזר לראש. אחד יחיד ואחד שליח ציבור.

**דרכי משה** חולק על הבית יוסף וסומך על תלמידי רבינו יונה ועל הטור שהסתפק בדבר.

הרמ"א בסימן קיח חולק על השו"ע ואומר שאם אמר "מלך אוהב צדקה ומשפט" אין צריך לחזור, (מכיוון ש) ולא אמרו שיחזור אלא במקום שכל השנה אומרים "האל אוהב צדקה ומשפט" (כמו אחיו של הטור לפי מחזור ויטרי).

זכרנו מלך חפץ בחיים (במגן אברהם).

זוכר יצוריו ברחמים לחיים (במחיה המתים).

וכתוב לחיים טובים כל בני בריתך (בהודאה).

ובספר חיים ברכה ושלוש (בשים שלום).

בתחילה העמידה לא אומרים לחיים טובים אלא לחיים, עד לבסוף בהודאה אומרים "וכתוב לחיים טובים". כי המבקש צריך לבקש תחלה דבר מועט ואח"כ מוסיף והולך, כמו שמצינו בדוד, תחלה אמר "שגיאות מי יבין" (תהלים יט), ואח"כ בקש על הזדונות דכתיב "גם מזדים חשוך עבדך", ואח"כ "אל ימשלו בי אז איתם" פירוש העבירות החזקות. משל למה הדבר דומה (ילקוט תהילים ס' יט ומדרש שוחר טוב) א"ר אבא כותים הללו יודעים לבקש על הפתחים, תחלה אומר תן לי מעט מים, ונותנין לו, תנו לי בצל אחד, ונותנין לו, אומר בצל בלא פתא נסיב ליבא. כך הצדיקים יודעים לרצות בוראם שנאמר שפתי צדיק ידעון רצון.

**בה"ג** (ברכות סף פ"ה) **אוסר לומר זכרנו לחיים וכו'** שהרי אמרו בברכות (לד:): לא ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונות.

**רב האי** (מובא בטור) **חולק ואומר דאל ישאל אדם צרכיו בג' ראשונות היינו דוקא בצרכי יחיד אבל בצרכי רבים שרי.** וכ"כ הר"ן (בראש השנה ח:

ד"ה סדר) בשם הרי"ץ בן גיא את דצרכי רבים שרי, ומפני כך נהגו בראש השנה לומר זכרנו ומי כמוך ובחנוכה ובפורים כן עשה עמנו ניסים ופלא, וכ"כ הגהות מיימוניות (תפילה פ"ו אות ג) בשם ר"ת צרכי רבים שואלים בשלוש ראשונות (בית יוסף בסי' קיב).

### אבינו מלכנו

כתב הכלבו (סי' סד כח ע"ד) שפעם אחת גזרו תענית (גשמים) ולא נענו, וירד ר"ע לפני התיבה ואמר אבינו מלכנו חטאנו לפניך, ומיד נענו (תענית כה.). וכשראו גדולי הדור שנענה באותה תפילה הוסיפו עליו דברי בקשות ותחנונים וקבעוה לעשי"ת (בית יוסף סי' תקפד).

כתב הבית יוסף (בסי' תקפד ד"ה ונראה לי): אומרים אבינו מלכנו בראש השנה, אבל לא אומרים באבינו מלכנו בקשות שמוזכר בהם הודאת חטא, מכיוון שאין אומרים וידוי בר"ה. וכ"כ ילקוט יוסף שם (ס"ק כא).

**דרכי משה** חולק ואומר שאין המנהג כדבריו.

**השל"ה** (מובא במ"א בס"ק ב) כתב שמותר לומר פסוקים שיש בהם הזכרת חטא שלא בשעת התפילה או כשמפרש את חטאיו, ולכן נהגו להתוודות ולפרש את חטאיו בשעת התקיעות בלחש בין סדר לסדר. ובפירוש המחזור ראיתי שמפרש אבינו מלכנו חטאנו לפניך, כלומר אבותינו חטאו שעבדו ע"ז, ואנו אין לנו מלך אלא אתה, לכן עשה עמנו למען שמך. ובזה נתיישב המנהג שאומרים אותו בר"ה ( מגן אברהם בס"ק ב).

תפילת ראש השנה**מדוע אין אומרים הלל בר"ה ויוה"כ?**

איתא בר"ה (לב:): דא"ר אבהו אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מפני מה אין אומרים ישראל שירה לפניך לא בר"ה ולא ביה"כ? אמר להם אפשר אני יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים לפני נפתחין וישראל<sup>5</sup> יאמרו שירה (טור תקפד).

המשנה ברורה (ס"ק א) מוסיף שלמרות שאנו בטוחים שנצא זכאים בדין, מ"מ צריך להיות ירא וחרד מאימת הדין, וע"י זה נזכר לזכות.

**קריאת התורה בר"ה**

כתב הטור (סי' תקפד) שבר"ה מוציאים ב' ספרים: בספר הראשון קורין חמישה בפרשת "וירא אליו", ביום הראשון מפסוק "וה' פקד את שרה" (כראשית כא, א), וביום השני "ויהי אחר הדברים האלה". ואם הוא חל בשבת קורין בו ז'. ומפטיר קורא בספר שני בקרבנות בפ' פינחס "ובחדש השביעי" (במדבר כט, א) עד סוף פסקא. ומפטיר ביום הראשון קורא בתחלת ספר שמואל-א "ויהי איש אחד מן הרמתים" עד "וירם קרן משיחו". וביום השני קורא "כה אמר ה' מצא חן במדבר" (ירמיה לא, א) עד "הבן יקיר לי אפרים... כי מדי דברי בו זכור אזכרנו עוד, על כן המו מעי

<sup>5</sup> התוס' (ערכין י. בדה"א אמרו) מדייקים מלשון הגמרא שישראל לא אומרים שירה, אבל מלאכי השרת אומרים שירה, ולכן אומר ר"י שבר"ה וביוה"כ אין לדלג על והחיות ישוררו וכרובים יפארו. וכן אומרים והאופנים וחיות הקודש משבחים ואומרים (שיטה מקובצת).



לו רחם ארחמנו נאם ה' (פסוק יט). מפני שחובת היום להזכיר זכרונות  
(בית יוסף בסי' תרא).

הר"ן (שם י: ד"ה גמ') מסביר ששרה וחנה נפקדו בראש השנה כמו  
שכתוב בר"ה י: (רש"י פירש שם שבא זכרונם לטובה ונגזר עליהן הריון) לכן קריאת  
התורה עוסקת בהם.

### תקיעות שופר

**מתני'** (ראש השנה לג): סדר תקיעות שלש (פרש"י אחת למלכויות ואחת  
לזכרונות ואחת לשופרות) של שלש שלש (פרש"י תקיעה, תרועה, ותקיעה לכל אחת  
ואחת) שיעור תקיעה כשלש תרועות, שיעור תרועה כשלש יבבות.

גמ' דכתיב "יום תרועה יהיה לכם" (במדבר כט, א) ומתרגמינן "יום  
יבבא יהא לכוון", וכתוב באימיה דסיסרא "בעד החלון נשקפה ותיבב אם  
סיסרא" (שופטים ה, כח), מר סבר גנוחי גנח (פרש"י כאדם הגונח מלבו כדרך  
החולים שמאריכין בגניחותיהן, דהיינו שבר) ומר סבר ילולי יליל (כאדם הבוכה ומקונן  
קולות קצרים סמוכין זה לזה, דהיינו תרועה).

**תנו רבנן מנין שבשופר? ת"ל** "והעברת שופר תרועה בחודש השביעי  
בעשור לחודש, ביום הכיפורים תעבירו שופר בכל ארצכם" (ויקרא כה,  
ט) אין לי אלא ביובל (מריעין בשופר ביום הכיפורים שביובל), בראש השנה  
מנין? תלמוד לומר "בחדש השביעי" שאין תלמוד לומר בחדש השביעי  
(המילים מיותרות), ומה תלמוד לומר בחדש השביעי, שיהיו כל תרועות של  
חדש שביעי זה כזה (כשם שביובל מריעים בשופר כך גם בראש השנה מריעים).

ומנין שפשוטה (תקיעה) לפניה (לפני התרועה)? ת"ל "והעברת שופר תרועה". ומנין שפשוטה לאחריה? ת"ל "תעבירו שופר" ואין לי אלא ביובל, בראש השנה מנין? ת"ל "בחדש השביעי", שאין ת"ל בחדש השביעי (הרי בכמה מקומות כתוב שיוה"כ הוא בחדש השביעי). ומה ת"ל בחדש השביעי (מה בא ללמד אותנו הפסוק)? שיהו כל תרועות החדש השביעי זה כזה (מכאן למדנו לתקוע פעם אחת תר"ת ביום הכיפורים שביובל ובכל ראש השנה).

ומנין לשלש של שלש שלש (תר"ת למלכויות, תר"ת לזכרונות ותר"ת לשופרות)? ת"ל א. "והעברת שופר תרועה" (שם). ב. "שבתון זכרון תרועה" (שם כג, כד לעניין יוה"כ). ג. "יום תרועה יהיה לכם" (במדבר כט, א לעניין ר"ה). ומנין ליתן את האמור של זה בזה ושל זה בזה? ת"ל שביעי שביעי לגזירה שוה ("בחדש השביעי" (ויקרא כט, א) לעניין ר"ה, "בחדש השביעי" לעניין כיפור). הא כיצד שלש שהן תשע (קולות שהם שלוש פעמים תר"ת).

הגמרא מביאה את תקנת רבי אבהו בקסרי לתקוע תשר"ת, תש"ת, תר"ת (שלוש פעמים דהיינו 30 קולות) משום דמסופק בתרועה דקרא, אי תרועה ממש מה שאנו קורין "תרועה" דהוא ילולי יליל או "שברים" דגנוחי גנח או "שברים ותרועה" שניהם צריך לתרועה דדלמא גנוחי גנח וילולי יליל<sup>6</sup>. הגמרא מקשה ודלמא יליל וגנח (כלומר תרועה

<sup>6</sup> ואם תאמר והלא מספיק בתשר"ת ש"ת ר"ת (שמספק תעלה לו התקיעה האחרונה של תשר"ת לתש"ת וכו')? תירץ הר"ן (י: ד"ה הדר) בשם התוס' (לג: סוד"ה שיעור) דהיינו טעמא משום דדילמא אתי למטעי, שאם יתקע ש"ת (בלי תקיעה ברישא), יטעה לומר שאינו צריך לעשות אלא ש"ת. והרא"ש (בסי' י) תירץ שזה נראה כסתירה: שאם לא תעלה התקיעה לסוף סדר תשר"ת אזי היא נחשבת כתקיעה פסולה, ואין נקחנה שוב לתחילת סדר תש"ת האמיתי (קרבן נתנאל אות ב).

ושברים)? בדרך כלל כשקורה לאדם דבר שמצטער עליו, דרך הבוכה להתחיל באנחות ארוכות (שברים) ולהמשיך ביללות קצרות (תרועה).

**וכי עד שבא רבי אבהו ותיקן שיהיו תוקעין תשר"ת, תש"ת ותר"ת, לא**

**היו ישראל יוצאים ידי תקיעת שופר (בית יוסף סי' תקצ)?**

א. רבינו האי (מובא ברא"ש ובר"ן) השיב שכך היה הדבר מימים קדמונים, מנהג בכל ישראל, מהם עושים תר"ת, ומהם עושים תש"ת, ואלו ואלו יוצאים ידי חובתם (מפני שניהם עניין של בכי), והיה הדבר נראה כמחלוקת, אע"פ שאינה מחלוקת, ולא היו מטעים אלו את אלו, כי חכמים של הללו מודים דיבבות תרועות הן, וחכמים של הללו מודים כי שברים תרועות הן. וכשבא רבי אבהו ראה לתקן תקנה שיהיו כל ישראל עושים מעשה אחד, ולא יראה ביניהם דבר שההדיוטות רואים אותו כמחלוקת. וכ"כ הרשב"א בתשובה (סי' כט) והוסיף שמטעם זה בתקיעות של ספר התפילה, אין עושין בכל ברכה (מלכויות, זכרונות ושופרות) אלא רק אחד מהסימנים (לדוגמא תשר"ת בלבד).

ב. כתב הרמב"ם (פ"ג ה"ב-ג) תרועה זו האמורה בתורה נסתפק לנו בה ספק לפי אורך השנים ורוב הגלות, ואין אנו יודעין היאך היא. אם היא היללה שמיללין הנשים ביניהן בעת שמייבבין. או האנחה כדרך שיאנח האדם פעם אחר פעם כשידאג לכו מדבר גדול. או שניהם כאחד האנחה והיללה שדרכה לבא אחריה הן הנקראין תרועה. שכך דרך הדואג מתאנח תחלה ואחר כך מילל. לכך אנו עושין הכל. נמצא מנין התקיעות שלשים כדי להסתלק

מזן הספק. וכ"כ הסמ"ג (עשין מב קיח ע"ד) וכ"כ השו"ע.

**התוס'** (ד"ה שיעור) מביא את הערוך שכתב שאנו מחמירין ועבדי שלושים קולות כשיושבים ושלושים קולות בלחש ושלושים קולות על הסדר בחזרה ועשר כאשר גומרים את התפילה כנגד מאה פעיות של אם סיסרא. וכ"כ השל"ה (משנה ברורה בסי' תקצו בס"ק ב). והשו"ע בסי' תקצו כתב שלאחר התפילה מריעים תרועה גדולה בלא תקיעה (101 קולות כמניין מיכאל). המשנה ברורה (ס"ק א) מסביר כדי לערבב את השטן, שלא יקטרג עליהם אחר התפילה שהולכים ואוכלים ושותים ושמחים, לומר שאינם ראים מאימת הדין. אבל אין אנו נהגים כן רק בסיום תקיעה אחרונה של השלמת מאה קולות.

**איתא בר"ה (טז).** אמר רבי יצחק למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין וחוזרין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין? (פירוש למה תוקעין מיושב קודם מוסף וחוזרין ותוקעין על סדר ברכות במוסף, כלומר למה מקדימין לתקוע מיושב?) תשובה של הגמרא היא כדי לערבב השטן. מה הכוונה?

א. פירוש כדי שיתערבב מיד בתקיעה ראשונה שלפני התפלה ולא יקטרג בשעת תפלה (טור בסי' תקפה).

ב. מכח תקיעה ראשונה מתערבב בתקיעה השניה, והכי איתא בירושלמי<sup>7</sup> "בלע המות לנצח" (ישעיה כה, ח) וכתוב "והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול" (שם כז, יג) כד שמע קול שופר חדא זימנא בהיל ולא בהיל, אומר שמא ההיא זימנא דשופר גדול. כד

<sup>7</sup> בירושלמי שלפנינו זה לא נמצא, אבל הירושלמי מובא בתוס' בר"ה (טז: ד"ה כדי).

שמע תניינא אומר ודאי מטא זמניה ומירתת ומתערבב ולית ליה פנאי למיעבד קטיגוריא (פירוש השטן זוכר שלקץ הימים כשיתקע בשופר גדול יגיע זמנו להיות נבלע לנצה, ולעולם כששומע קול שופר פעם שניה זוכר אותה שעה, כאדם שרואה מת שזוכר יום המיתה ומעורבב בזה ואינו יכול לקטרג, בית יוסף בשם הסמ"ג).

ג. פירש הר"ן שאם יקדימו את התקיעות שעל הסדר שהם העיקר והתקיעות שמיושב (שיהיו אחריהם) יהיו רק כדי לערבב את השטן, אזי יבואו לזלזל בתקיעות שמיושב. ולכן מקדימים את התקיעות שמיושב. והפירוש לערבב את השטן הוא להכניע את יצר הרע שבאדם, כמו שכתוב "אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו" (עמוס ג, 1), שהשטן הוא יצר הרע (ראה ב"ב טז).

ד. זוהר בפרשת פקודי (דף רלח.) בא וראה כי ביום ר"ה נדון העולם, והקב"ה יושב ודן כל העולם, וסטרא אחרא ההוא עומד מצד שמאל לקבל את הדין למי שנידון לעונש ולמיתה, וכל אלו שנדונו למיתה הוא משגיח עליהם, ונרשמים לפניו כדי שיכירם. ובשעה שישראל מעוררים רחמים בקול שופר ההוא, אז נתערבב לו כל ידיעותיו, עד שאינו יכול לדעת ולא להשגיח באלו שנדונו במה נגמר דינם ובורח משם. לאחר כל החגים, כל אלו שלא חזרו בתשובה ונגזר עליהם מיתה, ודאי יוצאים הפתקים של גזר דין מבית המלך כליל שמיני עצרת ונמסרים לס"מ, ואז כיון שנמסרו לו פתקי הגזרות, שוב אינם חוזרים עד שנעשה ונגמר הדין (ע"פ פירוש מתוק מדבש).

אבל לעולם עיקר תקיעה היא מעומד, שהיא על סדר ברכות.

### **מדוע החזן אינו תוקע?**

תנן בר"ה (שם) "העובר לפני התיבה בי"ט של ר"ה השני מתקיע". פירוש מי שמתפלל תפלת מוסף מתקיע בשופר. ודקדק רב האי מדקאמר "מתקיע" ולא אומר "תוקע" אלמא אחר תוקע ולא ש"צ. וכתב א"א הרא"ש ז"ל והטעם כי הא דתנן בפרק אין עומדין (ברכות לד.) העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטרופ, פי' שמא תטרף דעתו בעניית אמן ואז לא ידע מהיכן יתחיל לחזור. ואם אין שם כהן אלא הוא, לא ישא את כפיו מזה הטעם עצמו. ואם הוא בטוח שנושא כפיו וחוזר לתפלתו, שאינו מתבלבל, רשאי. וכן הטעם כאן בתקיעה, ודאי לא הוי הפסק, הלכך אם הוא מובטח שחוזר לתפלתו רשאי לתקוע.

### **מדוע לא עוברים על כל תוסיף משום תקיעות שמיושב ותקיעות דמעומד?**

התוס' (בר"ה טז: ד"ה תוקעים) מקשים הרי הוא עובר משום כל תוסיף? ותירצו שלא שייך כל תוסיף כאשר עושים את המצווה שתי פעמים.

### **סודו של השופר**

הגמרא במסכת ר"ה (כו.) בונה יסוד גדול להבנת סוד תקיעת השופר - יש כלל שאין קטיגור נעשה סניגור, לשיטת רב חסדא - כהן גדול ביום הכיפורים לא נכנס לקודש הקדשים בבגדי זהב (שמזכירים את חטא העגל הזהב = קטיגור) אלא בבגדי לבן, מזה הגמרא מדייקת שהכלל שאין קטיגור נעשה סניגור זה דווקא בקודש הקדשים, שהרי כהן גדול כאשר הוא מקריב את קרבן התמיד לובש בגדי זהב גם ביום הכיפורים.

הגמרא מקשה והרי שופר מקרן (של עגל) פסול מפני הכלל שאין קטגור (מזכיר את חטא העגל) נעשה סניגור, והרי הכלל נכון רק בפנים (בקודש הקדשים), והרי תקיעת השופר נעשית מחוץ לקודש הקדשים? והגמרא מתרצת כיוון שלזיכרון הוא (תקיעת השופר) כלפנים דמי. כלומר כאשר אדם שומע את תקיעת השופר זה נחשב כאילו הוא כהן גדול שנכנס לקודש הקדשים.

### “ובכן תן פחדך”

כתב הטור בסי' תקפב שתקנו לומר ובכן לשון המקרא “ובכן אבא אל המלך וגו'” (אסתר) לפי שהוא עתה יום הדין ואנו באין לפני ממ"ה הקב"ה.

“בכך” עולה בגימטריה ע"ב רמז לשם של ע"ב. שהוא שם של ה' מתגלגל בצירופו (כלומר: י' יו"ד, ה' ה"א, ו' וא"ו, ה' ה"א בגימטרייה ע"א ועם שם השם עצמו עולה ע"ב, או בדרך אחרת - יו"ד ה"י וי"ו ה"י, או בדרך אחרת י' י"ה יה"ו יהו"ה עולה בגימטרייה עב - בית יוסף). וכן “אני והו” בגימטרייה עב.

**הכלבו מסביר מדוע אומרים שלושה פעמים “ובכן”:**

ובכן תן פחדך... וייעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך - כלומר עניין מלכות שממליכין אותו על הכל.

ובכן ותן כבוד לעמך - הוא לבקש מלפניו זכרון לטובה.

ובכן צדיקים יראו וישמחו - הוא מעניין השופרות כי כל הרשעה כעשן תכלה (שישמע שופרו של המשיח).

"ותמלוך אתה ה' אלהינו מהרה על כל מעשיך.." נאמר כדי לומר מעין חתימה של הברכה סמוך לחתימה שחותם בה המלך הקדוש.

### מדוע אין אומרים השיאנו

כתב הטור בסי' תקפב שבעמידה לא אומרים את "השיאנו ה' אלהינו את ברכת מועדיך", כפי שאומרים בשלושת הרגלים, מכיוון שר"י בגרמיש"א הנהיג שלא לאמרו לפי שברכת מועדיך לא שייך אלא בג' רגלים דכתיב "שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך" וסמך ליה "איש כמתנת ידו כברכת ה' אלהיך". וכ"כ רב שאלתיאל דברכת מועד זה קרבן חגיגה דכתיב "כברכת ה' אלוהיך" וזה אינו כי אם ג' פעמים בשנה, ומטעם זה אין לומר במוסף "ואין אנו יכולין לעלות ולראות לפניך" אלא "ואין יכולים לעשות חובותינו לפניך". וכ"כ השו"ע בס' ח.

אבל ר"י בר"י הנהיג במגנצא לאמרו בר"ה ויוה"כ בשם ר"א הגדול וגם רבי משולם שאל את פי ראש הישיבה שבירושלים והשיבו שאומר אותו וכ"כ רב יהודאי ריש מתיבתא.



## טעמים לאמירת "ודברך מלכינו אמת וקיים לעד"

א. המרדכי מסביר לפי מדרש "לעולם ה' דברך נצב בשמים" שפירושו קיים דברך, שכשם שדנת את אדם הראשון ברחמים, כך אתה תרחם על הדורות הבאים אחריו. כלומר שה' אמר לאדם הראשון "כי ביום אכלך ממנו מות תמות", ופירש את המשמעות של יום לפי היום של הקב"ה שהוא תתק"ל שנים ומניח לתולדתיו ע' שנים (סה"כ יומו של בקב"ה אלף שנים). לפיכך אמר רבש"ע אלמלא שדנת את האדם הראשון בשעה שאכל מן האילן, שלא היה אמור לחיות אפילו שעה אחת, ודנת (התקנת) אותו ברחמים, כך התקנת עמו שאתה דן את בניו ברחמים.

ב. הכלבו מסביר שאחר שאמר "מלוך על כל העולם כולו בכבודך", "ומלכותו בכל משלה", אומר "ודברך אמת קיים לעד" שפירושו שאתה הבטחתנו בכמה מקומות בענין הגאולה שתהיה לך לבדך המלוכה, ולכך אנו מבקשים שתאמת את דבריך, כי דברך אמת קיים לעד (בית יוסף בסי' תקפב).

מלכיות, זכרונות שופרות

איתא בר"ה (לד:): אמר רבה, אמר הקב"ה, בני, אמרו לפני בר"ה מלכויות, זכרונות ושופרות: מלכויות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה, ובמה בשופר.

הגמרא בר"ה (לב.) שואלת מנין שאומרים מלכויות זכרונות ושופרות? ר"א אומר דכתיב "שבתון זכרון תרועה מקרא קדש" (ויקרא כג, כד), שבתון זה קדושת היום, זכרון אלו זכרונות, תרועה אלו שופרות.

מנין שאומרים מלכויות? תניא רבי אומר "אני ה' אלהיכם" (ויקרא כג, כב - שני פסוקים לפני הפסוק זכרון תרועה) ובחדש השביעי זו מלכות (פרש"י אני ה' אלהיכם - הוא לשון אני אדון לכם). רבי יוסי בר יהודה אומר אינו צריך הרי הוא אומר "והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם" (במדבר י, י) שאין תלמוד לומר אני ה' אלהיכם (הפסוק מיותר), ומה תלמוד לומר אני ה' אלהיכם - זה בנה אב לכל מקום שנאמר בו זכרונות יהיו מלכויות עמהן.

המשנה בר"ה (לב.) מביאה מחלוקת בסדר הברכות בתפילת מוסף: דעת רבי יוחנן בן נורי: (א) אבות, (ב) גבורות, (ג) קדושת השם וכולל מלכויות עמהן ואינו תוקע, (ד) קדושת היום ותוקע, (ה) זכרונות ותוקע, (ו) שופרות ותוקע, (ז) עבודה, (ח) הודאה וברכת כוהנים, (ט) מברך עמו ישראל בשלום.

ר"ע חולק: (ג) קדושת השם, (ד) כולל מלכויות עם קדושת היום ותוקע. הרי"ף, הרא"ש והטור (בסי' תקצא) פסקו כמו ר"ע מחבריו.

איתא בר"ה (לב.) אין פוחתינ מעשרה<sup>8</sup> פסוקים שמלכות בכל אחד מהם ומעשרה זכרונות ומעשרה שופרות, ורבי יוחנן בן נורי אמר אפי' לא אמר אלא ג' מלכיות וג' זכרונות<sup>9</sup> וג' שופרות כגון שאמר אחד של תורה ואחד של נביאים ואחד של כתובים (למלכויות וכן 3 פסוקים לזכרונות וכן 3 פסוקים לשופרות) יצא, ואפי' לא אמר מהם כלום אלא ובתורתך כתוב לאמר יצא (כלומר אם התחיל פסוק א' של תורה צ"ל עוד א' של כתובים וא' של נביאים, אבל אם אינו רוצה לומר כלום יכול לפטור עצמו במה שאומר ככתוב בתורתך שאז כולם אותם כולם ביחד שגם נביאים וכתובים מקרי תורה). ומ"מ נוהגין כת"ק לומר עשרה, ומתחיל ואומר בשל תורה ככתוב בתורתך ואומר ג' של תורה, ואח"כ ובדברי קדשך כתוב לאמר ואומר ג' של כתובים, ואח"כ וע"י עבדיך הנביאים<sup>10</sup> כתוב לאמר ואומר ג' של נביאים, וחוזר ואומר "ובתורתך כתוב לאמר" ומסיים בשל תורה ואם סיים בשל נביא יצא (טור סי' תקצא).

**מדוע הפסוק האחרון בשופרות מדבר על חצוצרות ? "וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חודשיכם ותקעתם בחצוצרות על**

<sup>8</sup> הני עשרה פסוקים של מלכויות כנגד מי? אמר רבי לוי כנגד עשרה הלולים שאמר דוד בספר תהלים במזמור שבו נאמר "הללוהו בתקע שופר" (תהילים קנ, ג). רב יוסף אמר כנגד עשרת הדברות שנאמרו לו למשה בסיני. ר' יוחנן אמר כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם כולל את המילה "בראשית" שהוא גם מאמר הוא דכתיב "בדבר ה' שמים נעשו" (תהילים לג, ו).

<sup>9</sup> נהגו להפסיק בין שני פסוקים שבירמיה "זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולתיך" (ירמיה ב) "הבן יקיר לי אפרים... זכר אזכרנו עוד" (ירמיה לא) ולומר באמצע פסוק אחד של יחזקאל "זכרתי אני את בריתי אותך בימי נעוריך" (יחזקאל טז), כדי לסמוך זכירת ברית ימי נעוריך לזכירות חסד נעוריך (בית יוסף סי' תקצא).

<sup>10</sup> לכאורה קשה הרי הנביאים צריכים להיות קודמים לכתובים? הרא"ש מתרץ שמפני שאנו אומרים פסוקים הכתובים בתהלים, ודוד המלך קודם לפסוקי הנביאים. טעם נוסף מובא בבית יוסף שמשום שמעלין בקודש ואין מורידין, הלכך מתחיל בתורה, דהתחלה מעליא היא, ואח"כ פסוקים של כתובים, מכיוון דליכא לעלויי אתורה, ומקדימין כתובים לנביאים כדי שיהיה אח"כ מעלין בקודש.

עולותיכם ועל זבחי שלמיכם, והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם, אני ה' אלוהיכם" (במדבר י').

א. יש מחלוקת האם צריך להזכיר ר"ח בתפילת ר"ה, לכן סיימו את השופרות בפסוק שמוזכר בו ר"ח (הרא"ש בשם הירושלמי).

ב. חז"ל תקנו דווקא את הפסוק הזה מפני שממנו למדו ("אני ה' אלהיכם" - זה בנה אב לכל מקום שנאמר בו זכרונות יהיו מלכיות עמהן) את החובה לומר פסוקי מלכויות, זכרונות ושופרות במוסף (הרא"ה).

### הזכרת פסוקי הקורבנות בתפילת מוסף

איתא בגמרא (ר"ה לה.) תניא ברכות של ר"ה ושל יוה"כ שליח צבור מוציא הרבים ידי חובתן דברי ר"מ, וחכ"א כשם ששליח צבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב. מאי שנא הני אילימא משום דנפשי קראי, והאמר רב חננאל אמר רב כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר שוב אינו צריך, אלא משום דאוושי ברכות.

### שיטת רש"י בפירוש הסוגיה:

הגמרא מקשה לשיטת ר"מ מדוע רק בר"ה וביוה"כ הש"ץ מוציא את הרבים י"ח? אם תאמר משום שישנם הרבה פסוקים (במוסף כגון: פסוקים של קרבנות של מוספי ר"ה, וקורבנות של ר"ח, ופסוקים של מלכיות וזכרונות ושופרות). הרי אמר רב חננאל אמר רב שכיון שאמר "נעשה ונקריב לפניך כמצות רצונך" וכמו שכתבת עלינו בתורתך, אין צריך לומר מקראות המוספין (כלומר בתפילה אין צריך לומר את פסוקי הקורבנות של ר"ה ור"ח כלל, אלא מספיק לומר "נעשה ונקריב לפניך כמצות רצונך" וכמו שכתבת עלינו בתורתך). אלא משום דאוושי

ברכות, שהרי במוסף יש תשע ברכות וארוכות ומטעות, דאין הכל בקיאיין בהן. לכן אין לומר את פסוקי קורבנות של ר"ה ור"ח בתפילת מוסף. וכ"כ הרמב"ם (בסדר תפילות סוד"ה ברכה אמצעית).

**שיטת ר"ת** (תוס' ד"ה אילימא) :

ש"ר ב חננאל אמר רב" דיבר על פסוקי דמלכיות זכרונות ושופרות (כלומר בתפילה אין צריך לומר את פסוקי מלכיות, זכרונות ושופרות כלל, אלא מספיק לומר "בתורתך כתוב לאמר"), והיכא דהתחיל פליגי דלא יפחות למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה, אבל (היכא שלא התחיל לומר פסוקים) יכול לפטור עצמו לגמרי ע"י בתורתך כתוב לאמר. אבל מקראות של קרבן מוסף של ור"ה צריך להזכיר לעולם, שהם במקום הקרבנות. אבל מוסף דר"ח אין צריך להזכיר בר"ה אלא שדי לו במה שאמר "מלבד עולת החדש ומנחתה" שבוה נכלל כל מוספי ר"ח העולות, וכדי להזכיר גם השעיר שהוא חטאת יאמר "ושני שעירים לכפר ושני תמידים כהלכתן". כ"כ רב עמרם.

**הרא"ש** (סי' יד) חולק על ר"ת, כי עשה את הטפל עיקר ואת העיקר טפל, כי פסוקי מלכיות, זכרונות ושופרות נשנות במשניות. ופסוקי הקרבנות לא הזכרו, לא במשנה ולא בגמרא, אלא שנהגו לאמרם במקום קרבנות. ואם על מלכיות וכו' אמר רב כיוון שאמר ובתורתך כתוב לאמר, כאילו הזכירן, כ"ש בקרבנות מוספים דהוי כאילו הזכירם. וקיים "נשלמה פרים שפתינו" (הושע יד, ג). ונהגו בספרד שאין מזכירין פסוקי מוספים אלא בשבת ור"ח, משום שרגילים בהם ולא אתי למיטעי בהו, אבל בכל המועדות אין מזכירין, דאתי למיטעי בהו.

**בעל העיטור** (ח"ב קד ע"ג) כתב שמזכירים פסוקים של קורבנות ר"ח ור"ה במוסף וז"ל כיון שאומר יום הזכרון הזה, אצל ראש חדש הזה, שבכלל יום הזכרון הוא. ואם בא לומר מוספי החודש והזכרון כולל אותם בכלל הזכרון ואומר את מוסף יום הזכרון הזה נעשה ונקריב לפניך כאמור ובחודש השביעי וגו' ובראשי חדשיכם ואצל יום ראש חדש הזה.

**גדולי מגנצא** (מובא בטור בסי' תקצא) הנהיגו שאין להזכיר קורבנות ר"ח כלל, ואפילו "מלבד עולת החדש ומנחתה" אין לומר. וכן פי' בערוך איזה חג שהחודש מתכסה בו שא"א "ובראשי חדשיכם" לא בתפלה ולא בזולתו (פירוש לא במוסף ולא בבוקר כשקורין פרשת הקרבנות, שיש מקומות שקורין בר"ח בבוקר לאחר שקראו פרשת התמיד "ובראשי חדשיכם" כמו שאומרים בשבת "וביום השבת") וכ"כ רבינו ירוחם (נ"ו ח"א מז סוע"ד) וכ"כ מקצת מהגאונים שאין לומר ובראשי חדשיכם שחרית בר"ה, כי היכי דלא לזלזלו במועדות, שאם יאמרו אותו ביום שני של ר"ה יאמרו שיום שני עיקר, כמו בשאר ראשי חדשים של כל השנה (שהיום השני של ר"ח הוא תחילת החודש), ואתו לממני מועדים מיום שני של ר"ה.

**הר"ן** (בר"ה יב: ד"ה מהו להזכיר) אומר שמ"מ צריך לומר בר"ה "את מוספי יום הזכרון הזה", שהרי שעיר של ר"ח קרב היה בר"ה (מביא ראיה מתוספתא בשבועות פ"א ה"א), וכ"כ רבינו ירוחם. הכלבו חולק רק על אמירת "מוספי" ביום השני של ר"ה, לפי שאינו ר"ח כיון שאין מעברין אלול לעולם, אבל הר"ן ורבינו ירוחם לא חילקו בין היום הראשון לשני (כית' יוסף בסי' תקצא).

כתב השו"ע (בסי' תקצא בס' ב) המנהג פשוט בכל בני ספרד שאין מזכירין פסוקי קרבן מוסף כלל (אלא אומרים "ככתוב בתורתך" כשיטת רש"י וסיעתו).

**רמ"א:** והמנהג הפשוט באשכנז ובגלילות אלו, לומר במוסף פסוקי קורבנות של ראש השנה, ואין אומרים במוסף פסוקי קורבנות של ראש חודש, אלא אומרים מלבד עולת החודש ומנחתה ועולת התמיד וכו' ושני שעירים לכפר ושני תמידין כהלכתן (שיטת ר"ת וסיעתו). ואומרים גם כן מוספי<sup>11</sup> יום הזכרון (ר"ן סוף ראש השנה ורבינו ירוחם וכל בו):

**השו"ע** (סע' ג) כתב צריך לומר את מוספי יום הזכרון כדי לכלול גם מוסף ראש חודש וגם ביום שני יאמר את מוספי (הר"ן ורבינו ירוחם).

### מדוע אומרים עלינו לשבח במוסף?

א. שבח להשי"ת שהבדילנו מן התועים שמהווה הקדמה לפסוקי מלכויות (בית יוסף סי' תקצא).

ב. בכל תפילת מוסף (ר"ח, ר"ה ויו"ט) אנו אומרים "מפני חטאנו גלינו מארצנו וכו'", ובר"ה אנחנו צריכים לומר פסוקי מלכויות שהפתיחה שלהם היא "על כן נקוה לך ה' אלהינו, לראות מהרה בתפארת עוזך" וכו', שבסופם יש את הפסוק "ה' ימלוך לעולם ועד". אולם הפתיחה ש"על כן נקוה לך" לא מתחברת יפה עם הסיום של "מפני חטאנו", ולכן תיקנו ביניהם את "עלינו לשבח

<sup>11</sup> המגן אברהם (ס"ק ב') מסביר שהרמ"א כתב בס' ב' שצ"ל "מוספי" למרות שהשו"ע כתב את זה בסע' ג', כדי להודיענו שאף למנהגנו שאומרים את פסוקי הקרבנות צריך לומר "מוספי".

שמתחבר יפה עם "על כן נקוה" (הכלבו).

### טעמים למנהג התשליך

"מי אל כמוך נשא עון ועובר על פשע לשארית נחלתו... ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו ותשליך במצולות ים כל חטאתנו):

איתא במדרש, שעבר אברהם אבינו לעקדת יצחק, בא שטן לעכבו ונעשה כמו נהר, ונכנס בו אברהם עד צוארו וצווח: הושיעני אלקים כי באו מים עד נפש; עד שגער בו ה' ויחרב, ויש אומרים שעקדת יצחק היתה בר"ה ואנו עושין זה זכר לעקידה. ויש סימוכין לכך מהפסוק "ויאספו כל העם כאיש אחד אל הרחוב אשר לפני שער המים וכו'" (נחמיה ח, א).

נוהגים ללכת למקום שיש בו דגים חיים לסימן שלא תשלוט בנו עין הרע ונפרה ונרבה כדגים. ובכתבים כתב נהר או באר טוב שיהיה מחוץ לעיר (משנה ברורה בסי' תקפג בס"ק ח וילקוט יוסף).

הגר"א (בסי' תקפג ד"ה הולכין אל הנהר) מקשה וכי מאחר שאין דרך מרובה, למה נתעכב ג' ימים? אלא כיון שלא שמע לשטן, הלך השטן ונעשה לפניהם כנהר גדול וכו' עד אשר בא אברהם במים וכו' ולכן ה' אומר לאברהם "ויאמר בי נשבעתי נאם ה' כי יען אשר עשית את הדבר הזה (בא עד צוארו במים) ולא חשכת את בנך את יחידך" (בראשית כב, טז).



## יום הכיפורים

### יודוי

איתא **ביומא** (זב:) ת"ר מצות וידוי ערב יוה"כ עם חשכה (פרש"י לאחר אכילה משקיבל עליו יוה"כ), אבל אמרו חכמים יתוודה קודם שיאכל וישתה שמא תיטרף דעתו בסעודה<sup>12</sup> (פרש"י מחמת שכרות ולא יתוודה), ואע"פ שהתודה קודם שאכל ושתה מתודה לאחר שיאכל וישתה שמא אירע דבר קלקלה בסעודה, ואף על פי שהתודה ערבית יתוודה שחרית, שחרית יתוודה במוסף, במוסף יתוודה במנחה, במנחה יתוודה בנעילה, והיכן אומרו יחיד אחר תפלתו ושליח צבור אומרו באמצע.

### יודוי במנחה של ערב יוה"כ

ה"רן מסביר את המילים "צריך שיתוודה לאחר שיאכל וישתה" שכוונת הגמרא בתפילת ערבית וכך פירשו הראשונים.

הרמב"ן חולק ומפרש שמצות וידוי של ערב יום הכיפורים היא להתוודות קודם שיכנס ליום בתשובה, והוא עם חשכה סמוך ליום עצמו, כדי שלא יהא שהות לחטוא בין הוידוי והיום. אבל חששו חכמים שמא תיטרף דעתו בסעודה וימנענו שכרותו מן הוידוי, ולפיכך החמירו עליו להתוודות קודם אכילה, ואע"פ שהתודה קודם אכילה חוזר ומתודה בזמנה עם חשכה סמוך ליום עצמו, שמא יארע דבר קלקלה של חטא בסעודה, אבל וידוי של ערבית שהוא וידוי של יוה"כ עצמו לא קתני (בגמרא) דודאי מתוודה הוא ביום הכיפורים. אלא אע"פ שהתודה ערבית מתודה שחרית וכל היום שמא אירע לו דבר עבירה כל היום, דיוה"כ בסופו עם חשיכה מכפר.

הבית יוסף (בסי' תרז) כתב שהעולם לא נהגו כדברי הרמב"ן. המשנה ברורה (ס"ק א) כתב בשם השל"ה שראוי להחמיר כמו הרמב"ן ולהתוודות גם אחר האכילה. וכן נהגו בזמננו שאומרים תפילה זכה. ובני ספרד נהגו לומר "לך אלי תשוקתי"<sup>13</sup> עם הוידוי שבו (חששו לדעת הרמב"ן).

### היכן אומר את הוידוי ?

כתב הטור (בסי' תרז) והיכן אומרה? יחיד אומרה אחר תפילתו אחר שגמר התפילה<sup>14</sup> קודם שעקר רגליו. וש"ץ אומרה ביום הכיפורים בתוך התפילה.

הבית יוסף מדייק מלשון הטור שכתב "וש"ץ אומרה ביוה"כ בתוך התפילה וביחיד אומרה אחר התפילה" ולא כתב ביחיד את המילים "ביוה"כ", משמע שרק בש"ץ יש חילוק בין עיוה"כ ליוה"כ, דבעיוה"כ גם הש"ץ אומר וידוי אחר תפילתו, וביוה"כ בתוך תפילתו. אבל היחיד יוה"כ ועיוה"כ שווים הם, דלעולם אינו אומרה אלא אחר תפילתו. וכ"כ הרמ"א.

<sup>12</sup> הרמב"ם (פ"ב מהלכות תשובה ה"ז) מפרש פן יחנק בשעת סעודתו קודם שיתוודה, וזה מפני שהשטן מקטרג באותה שעה (ראה במעשה של פלימו בקידושין פ"א).

<sup>13</sup> בספר זיכרון לחיים (מע' יוה"כ או' ג ח"ב) מקשה מדוע לא עומדים באמירת הוידוי שבפיוט? הרי אף לרמב"ם בשעת הוידוי צריך לעמוד? כתב ילקוט יוסף שדבריו תמוהים, דבודאי אין חיוב לדעת הרמב"ם להתוודות קודם ערבית, והבית יוסף כתב שהעולם לא נהגו כמו הרמב"ן, וא"כ כיוון שאין כאן חיוב וידוי, אין הכרח לעמוד. ומיהו מנהג העולם לאומרו מיושב ויש להם על מה שיסמוכו, שכן הוא לדעת מרן.

<sup>14</sup> כמו שאמר רבי יהושע בן לוי אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפילה, אבל אם בא לומר אחר תפילתו אפילו כסדר יום כיפור אומר (ע"ז ח.).

**כיצד מתוודה**

איתא ביומא (לו:): ת"ר כיצד מתוודה: **עויתי, פשעתי וחטאתי**, וכן בשעיר המשתלח הוא אומר "והתודה עליו את כל **עונות** בני ישראל ואת כל **פשעיהם** לכל **חטאתם**" (ויקרא טז, כא) וכן במשה הוא אומר "נושא עון ופשע וחטאה" (שמות לד, ז) **דברי ר' מאיר**.

**וחכ"א עונות** אלו הזדונות, וכן הוא אומר "הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה" (במדבר טו, לא), **פשעים** אלו המרדים (הנעשים להכעיס) וכן הוא אומר "מלך מואב פשע בי" (מלכים ב ג, ז) ואומר "אז תפשע לבנה בעת ההיא" (מלכים ב ח, כב), **לכל חטאתם** אלו השגגות וכן הוא אומר "נפש כי תחטא בשגגה" (ויקרא ד, ב), ומאחר שהתודה על הזדונות ועל המרדים חוזר ומתודה על השגגות? אלא כך היה מתודה **חטאתי ועויתי ופשעתי** לפניך אני וביתי וכו', וכן בדוד הוא אומר "**חטאנו עם אבותינו העוינו הרשענו**" (תהילים קו, ו) וכן בשלמה (מלכים א ח, מז) וכן בדניאל (דניאל ט, ה), אלא מהו שאמר משה "נושא עון ופשע וחטאה", אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע בשעה שישראל חוטאין לפניך ועושין תשובה עשה להם זדונות כשגגות. אמר רבה בר שמואל אמר רב הלכה כדברי חכמים.

ופסק רב סעדיה כר"מ וכן פסק ה"ר יצחק גיאת ובעל העיטור, אבל רי"ף פסק כרבנן וכן הרמב"ם (הלכות תשובה פ"ב ה"ח, הלכות עבודת יום הכיפורים פ"ד ה"א) וכן כתבו בעל הלכות ורב פלטי ור"ח והר"ן והכי נהיגי כרבנן (טור בסי' תכרא). וכ"כ השו"ע.

**טעמים למנהג לנדור צדקה ביום הכיפורים בעד המתים** (שו"ע תרכא, ו):

א. **המרדכי** הביא ראייה למנהג מספרי (שופטים פסקא רי) דתניא בפרשת עגלה ערופה "כפר לעמך ישראל אשר פדית" (דברים כא, ח), "לעמך ישראל" - אלו החיים, "אשר פדית" - אלו המתים, מלמד שהמתים צריכים כפרה. **ולכך נקרא יום הכיפורים, לשון כפרה לחיים והמתים** (דרכי משה בסק"ח בשם מהר"י ווייל).

ב. דאמרינן אילו היה חי היה נותן גם כן צדקה, אבל אם היה רשע זה אינו מועיל (רוקח, מגן אברהם). ואם התודה קודם מותו, יש לומר דיש לו כפרה וכצדיק חשוב (פמ"ג). ומסתברא דאם הבן נותן בעד אביו, בכל גווני מועיל להקל דינו, דברא מזכה אבא (משנה ברורה בס"ק יט).

**כל נדרי**

**אנו מתירין להתפלל עם העבריינין**

**נוהגין שלפני התפילה מתירין לכל העבריינין**, כדי להתפלל עימהן ואפי' אם לא יבקשו שיתירו להם. ואומרינן בזאת הלשון "בישיבה של מעלה ובישיבה של מטה על דעת המקום ועל דעת הקהל אנו מתירין להתפלל עם העבריינין" (טור סי' תריט).

**עבריין** נקרא מי שעבר על גזירת הציבור או שעבר עברה, ומבואר בסי' נה שאם נידוהו אין מצרפין אותו לכל דבר שבקדושה, ויכולין גם כן להתנות להחמיר שלא להתפלל עמו בבית הכנסת אף שיש שם עשרה, וחוששין שמא היתנו ולכן אנו מתירים כדי שנוכל להתפלל עימם (משנה ברורה בס"ק א).

א"ר **שמעון חסידא** (כריתות ו:): כל תענית צבור שאין בו ממושעי ישראל (עבריניים) אינו תענית, שהרי חלבנה ריחה רע ומנאה הכתוב עם סמני הקטרת (טור). ובא לרמוז שאין לנו להקל ברשעים פושעי ישראל, שלא יהיו בכלל תפילתנו. והביאור לזה הוא ששם שמים מתעלה ומתקדש בשעה שהרשעים חוזרים בתשובה ונמנים בכלל הצדיקים, שאם לא כן, אזי הצדיקים נתפסים עליהם מפני הערבות, שהרי כל ישראל ערבים זה לזה. כלומר שהקב"ה מפני הערבות אינו שומע חלילה בתפילתם של הצדיקים. ומטעם זה נצטוונו במצוות הלולב ליקח ערבה שאין לה טעם וריח שהיא רומזת לפושעי ישראל (פרישה).

### כל נדרי ואסרי וכו' די נדרנא

השליח ציבור מוציא ס"ת ואוחזה בחיקו ואומר: כל נדרי ואסרי וכו' די נדרנא ודי אשתבענא ודאחרמנא מיום הכיפורים שעבר עד יום הכיפורים הזה, שמכוונין להתיר הנדרים והחרמות והשבועות אולי עברו עליהן וכדי להינצל מן העונש.

ר"ת מקשה מספר קושיות:

- א. בהתרת נדרים צריך שלוש הדיוטות או יחיד מומחה, ולכן היכן הבית הדין שמתיר את הנדרים?
- ב. אין אפשרות לחכם להתיר את הנדר בלא חרטה, ובכל נדרי אין חרטה?
- ג. כדי להתיר את הנדר צריך לפרט את הנדר? והרי הנדרים אינם מפורטים בכל נדרי?
- ד. מי מתיר את הנדר לחזן שאומר כל נדרי, הרי למדנו שכל הנדרים אדם מתיר חוץ מנדרי עצמו? (בית יוסף)

ולכן ר"ת אומר שכל נדרי אינה התרת נדרים, אלא תנאי לכל הנדרים העתידיים להיות, ולכן ר"ת הנהיג לומר בכל נדרי מיום הכיפורים הזה עד יום הכיפורים הבא עלינו (על העתיד), וגם הנהיג לומר די נדרנא ודמישתבענא (בלשון עתיד), כי אמר שפשט זה המנהג מדתנן במסכת נדרים הרוצה שלא יתקיימו נדריו בשנה (הבאה), יעמוד בראש השנה ויאמר כל נדרים שאני עתיד לידור בזו השנה יהיו בטילים. והוא שלא יזכור לתנאו בשעת הנדר, שאם הוא זוכר לתנאו ואפילו הכי הוא נודר, הרי מבטל התנאי והנדר קיים, אבל כשאינו זוכר לתנאו אז מועיל התנאי, ולכך צריך לומר כולהוון איחרטנא בהון כלומר אם אשכח ואדור מעתה אני מתחרט עליהם ומתנה שיהו בטלים, ומיהו ביטול אינו מועיל אלא לנדרי עצמו ושבועה שישבע מעצמו אבל נדר שחבירו מדירו ושבועה שחבירו או ב"ד משביעין אותו אין מועיל להם ביטול.

הרא"ש חולק ואומר שנראה כמנהג הקדמונים דבלשון כל נדרי מוכח שנתקן על הנדרים שעברו עליהם בשנה שעברה ומתירין אותם כדי להנצל מהעונש, ולכך אומרים אותו ג' פעמים ואומר ונסלח לכל עדת בני ישראל כי צריכין כפרה לאותן שעברו.

### הראש עונה על הקושיות של ר"ת :

קושיות א, ד: אין צורך בשלושה הדיוטות להתרת הנדר מכיוון שכל הקהל אומרים אותו, איש איש בלחש וגם לחזן הקהל מתירים (הקהל מתירים לכל אחד ואחד).

קושיה ב. אנן סהדי דכל מי שעבר על חטאו הוא מתחרט מעיקרו כדי להינצל מן העונש.

קושיה ג. לצורך התרה צריך לפרט את הנדר - סיבת פירוט הנדר היא כדי שהחכם לא יתיר לו נדר על דבר מצווה (בשאר סוגי הנדרים אין צורך לפרט). ובסגנון זה כתב רב סעדיה.

**המשנה ברורה** (ס"ק ב') כתב שנהגו כמו ר"ת. וילקוט יוסף (סדר תפילות יוה"כ בס' ו) כתב שנהגו לומר גם בלשון עבר וגם בלשון עתיד (כדי לצאת יחי חובה לכל השיטות).

### מדוע נהגו לומר ג' פעמים כל נדרי ?

א. המנהג כלשון התלמוד כפי שאומרים בהתרת נדרים ג' פעמים מותרים לכם. וכן שנינו בקצירת העומר שאומרים ג' פעמים מגל זה וכו' (בית יוסף).

ב. דרכי משה כתב בשם מהרי"ל בפעם הראשונה יאמר כל נדרי בלחש, ופעם ב' יגביה קולו יותר, ובפעם ג' יגביה קולו עוד יותר, לפי שבדרך זו זה נשמע באימה ובריאה.

ג. כשם שהש"ץ מתיר להם כך הם מתירים לש"ץ ולכן נהגו לומר כל נדרי ג' פעמים (בית יוסף).

ד. שאם אדם לא שמע כל נדרי בפעם הראשונה או שניה אזי ישמע בשלישית (ראב"ן).

### הרי אין נשאלים לנדרים בשבת (יוה"כ דינו כשבת) ?

א. נוהגין לאומרו קודם ברכו (לפני שחל יוה"כ) משום דאמרינן "אין נשאלין לנדרים בשבת אלא לצורך השבת" (שבת קנז; טור).

ב. הרמ"א כתב שנוהגים לומר כל נדרי מבעוד יום וממשיכים בניגונים עד הלילה. המשנה ברורה (שפסק שכל נדרי אינו התרת נדרים לפי ר"ת) מסביר מדוע צריך לומר כל נדרי מבעוד יום, שהרי זו אינה התרת נדרים. מכיוון שמ"מ דומה קצת להתרת נדרים שאין מפירים בשבת וביו"ט וה"ה ביוה"כ.

**ילקוט יוסף** (שם בס"ק ה) כתב שיש אומרים שצריך להקדים את תפילת כל נדרי ולאומרה מבעוד יום, אבל מנהגינו לאומרה בלילה ממש, לאחר מכירת המצוות של פתיחת ההיכל והקמת ספרי תורה בליל יום הכיפורים, והנח להם לישראל שיש להם על מה שיסמוכו. ולימוד הזכות הוא שמכיוון שאומר ג"כ בלשון עבר על נדרים והשבועות שכבר נדר ונשבע עליהם, הרי היום הזה יום מחילה וסליחה וכפרה, משום הכי נחשב לצורך היום, כדי שיתכפר לו.

**שהחיינו**

אחר שאמר כל נדרי מברך שהחיינו, דקי"ל שאומרין זמן (שהחיינו) בראש השנה ויום הכיפורים. וזמן (שהחיינו בכל המועדים) אומרו אפילו בשוק (בלא כוס קידוש), אלא שתקנו לאומרו על הכוס (בקידוש בשאר יו"ט ושבתות). והמברך צריך שיטעום (ביו"ט חוץ מיוה"כ) או הוא או אחר (ברכות נב., פסחים קה:).

וביוה"כ אי אפשר לאומרו על הכוס, דאי אמר זמן קבליה לי"ה (לקדושת יום כיפור) עלויה ואיתסר למשתי. ולא יהיבין ליה לתינוק דלמא אתי למיסרך פירוש יבא לשתות (ביוה"כ) אף לאחד שיגדיל (טור בסי' תריט).

**מדוע לא נותנים לתינוק לשתות מהיין וגוזרים שמא אתי למסרח, והרי ביום כיפור אנחנו נותנים לתינוק לאכול ולא חוששין שמא אתי למסרח? מסביר ה"ר אבודרהם בספרו (תפילת יוה"כ עמ' רפ) דכיוון שהתינוק אינו צמא ואנו נותנים לו לשתות, אזי הוא יהיה סבור שיש מצווה לשתות בשהחיינו ביוה"כ ואתי למסרח כשיהיה גדול.**

**האם יחיד יכול לברך שהחיינו ולא לסמוך על הש"ץ?**

כתב **רב עמרם** (סרע"ג ח"א סדר יוה"כ ד"ה וכו') שתלמיד (יחיד בנוסח אחר) הרוצה לברך לעצמו (שהחיינו) הרשות בידו, שזמן אומרו אפילו בשוק. ועל זה כתב הכלבו (סי' סח לג:): שהכי שפיר למיעבד לברך כל אחד ואחד זמן לעצמו בבית הכנסת לאחר שחשכה ואע"פ שש"ץ מברך זמן קודם ערבית שפיר דמי לברך כל אחד ואחד קודם.

**הבית יוסף** חולק עליו ואומר שאין נוהגין כן, אלא הכל סומכין על ברכת הש"ץ. **המגן אברהם** (ס"ק ג) כתב ולי נראה דעכשיו על הרוב אין הש"ץ מכיוון להוציא אחרים, לכן יברך לעצמו וכן נוהגין בהלל ולולב. וכ"כ **המשנה ברורה** (ס"ק ג) וז"ל וגם הצבור יאמרו כ"א בלחש. וטוב שימהרו לסיים הברכה שמברך לעצמו כדי כשיסיים הש"ץ הברכה יאמרו אמן. ומ"מ יש להש"ץ להיזהר שיכווין להוציא הצבור מי מהם שירצה לצאת בברכתו. וכ"כ בחזון עובדיה (ס"ק ה).

**מדוע בכל המועדים כל אחד אומר בקידוש בביתו שהחיינו והש"ץ לא מוציא את הרבים י"ח בשהחיינו, ואילו ביוה"כ תיקנו שהש"ץ יברך בבית הכנסת? מכיוון שחוששים שמא יש אחד מישראל שלא ברך שהחיינו (מכיוון שאין סעודה וקידוש שיזכירו לו-בית יוסף).**

**מתי אומר את ברכת שהחיינו?**

כתב **רב עמרם** מנהג שלנו אחר שאוכלין ושותין חוזרין לבית הכנסת להתפלל תפלת ערבית וכיון שעמד ש"ץ לפרוס על שמע מברך שהחיינו ואח"כ מתחיל והוא רחום (דהיינו לפני התפילה) וכ"כ רב פלטוי. אבל **רב סעדיה** חולק ואומר שצריך לברך שהחיינו אחר תפלת ערבית (כמו בכל מועד) בין ביחיד בין בצבור וכך נהג רב האי. כתב **הטור** (בי' תריט) שהמנהג עתה כרב עמרם.

טעם למנהג לומר ברוך שם כבוד מלכותו בקול רם.

כתב הטור קורין שמע בברכותיה ונוהגין באשכנז לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בקול רם, וסמך לדבר במדרש ואלה הדברים רבה בפרשת ואתחנן (פר' ב לו) כשעלה משה לרקיע שמע מלאכי השרת שהיו מקלסין להקב"ה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, והורידו (משה הוריד את השבח) לישראל.

משל למה הדבר דומה, לאדם שגנב הורמין (פ"י חפץ נאה) מתוך פלטרין של מלך, ונתנו לאשתו ואמר לה אל תתקשטי בו אלא בצנעה בתוך ביתך (כדי שלא ידעו), לכן כל השנה אומרים אותו (בשכמל"ו) בלחש וביום הכיפורים אומרים אותו בפרהסיא, לפי שאנו כמלאכים. כלומר משה הצניע את הפסוק בשכמל"ו מפני קנאת המלאכים, שיאמרו שמה נטלו משם בלי רשות, ומ"מ ביה"כ שהאנשים הם דוגמת המלאכים, ואין המלאכים מתקנאים בהם, רשאים לאמרו בקול רם (חזון עובדיה באות יב בהערות). יעוין גם פרק על ק"ש.

יזה"כ שחל בשבת אומר ויכולו, ואחרי העמידה אומר ברכת מעין שבע כמו בשאר השבתות וחותרם מקדש השבת ואינו מזכיר של יזה"כ. מכיוון שאלמלא שבת אין ש"ץ חזרה בערבית ביו"ט (בית יוסף).

צריך להעמיד אחד לימין הש"ץ ואחד לשמאלו (שו"ע בס"ד).

איתא בפרקי רבי אליעזר (פרק מד) שצריך להעמיד אחד לימין ש"ץ ואחד לשמאלו כדכתיב במלחמת עמלק "ואהרן וחור תמכו בידי מזה אחד ומזה אחד" (שמות יז, יב). ומזה נהגו להעמיד סגן אצל ש"ץ ביה"כ (טור בס"י תרי"ט). וכתוב במכילתא (פ' ויבוא עמלק סוף פ"א) שמכאן אמרו חכמים שאין מורידים לפני התיבה בתענית ציבור פחות משלושה וכן מנהגינו בר"ה וביה"כ (בית יוסף בשם הגהות מימוניות החדשות).

**קשה לב"ח** (בס"י תרי"ט) שעכשיו לא נוהגין לעמיד סגנים בראש השנה כי אם ביום הכיפורים בלבד. משום שאנו תופסין עיקר הפירוש דמשום שגזרו תענית ציבור במלחמת עמלק, כדאיתא במדרש (שם) "מחר אנכי נצב" (שמות יז, ט) רבי אליעזר המודעי אומר מחר נגזור תענית וכו', הלכך דווקא ביה"כ ובתענית ציבור בלבד מעמידים שלושה ולא בראש השנה, כיוון שאין להתענות בר"ה. ומ"מ יש תימה על מנהגינו שהשנים שעומדין אצל ש"ץ הולכין למקומן מיד אחר ברכו ואינן עומדים אצל ש"ץ כל עיקר בשעת התפילה? והנכון שיעמדו אצלו כל היום כשאומר סליחות ותחנונים, וכמדומה שכך נוהגים במקצת מקומות. אלא שלא נהגו להעמיד שנים כי אם אחד כדאיתא בירושלמי (מגילה פ"ג ה"א) לענין קריאת התורה וה"ה לתפילה. ולא נראה לי מכיוון שבקריאת התורה הטעם (שמספיק רק אחד) הוא משום דכי היכי נתינתה ע"י סרסור כו' הלכך סגי

**תפילות**      פרק י"ח: ראש השנה  
ועשרת ימי תשובה      **יעקב**

באחד, אבל הכא (ביוה"כ) למדנו את החובה להעמיד שתיים ממדרש הפסוק "ואהרן וחור" הלכך בעיני שתיים.

**המגן אברהם** (סי' תריט, ס"ק ט) מסביר שעכשיו אין השנים עומדים אלא עד ברכו. והטעם שעכשיו כל הקהל אומרים סליחות עם הש"ץ ולכן אין צריך להעמיד אצלו (מגן אברהם סי' תקסו, ס"ק יא).

**טוב לקצר בפיוטים ובסליחות שחרית כדי למהר בענין שיתפללו מוסף קודם שבע שעות (שו"ע)**

(סי' תרכ)

איתא בברכות (כח.) ת"ר היו לפניו שתי תפלות אחת של מנחה ואחת של מוסף, מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוסף, שזו תדירה וזו אינה תדירה. ר' יהודה אומר מתפלל של מוסף ואח"כ מתפלל של מנחה שזו מצווה עוברת<sup>15</sup> וזו מצווה שאינה עוברת. א"ר יוחנן הלכה מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוסף.

על זה כתב הטור (בסי' רפז) היו לפניו שתי תפלות אחת של מנחה ואחת של מוספין, כגון שאיחר להתפלל מוסף עד ו' שעות ומחצה שהוא זמן תפלת המנחה, צריך להתפלל של מנחה ואח"כ של מוסף<sup>16</sup> (תוס' שם ד"ה הלכה<sup>17</sup>, הרא"ש סי' ח).

וי"א הא דאמרינן שצריך להקדים של מנחה תחלה, היינו דוקא שצריך עתה להתפלל שניהם, כגון שרוצה לאכול ואסור לו לאכול עד שיתפלל מנחה תחלה, הלכך כיון שצריך להתפלל שניהם של מנחה קודמת שהיא תדירה, וגם עתה עיקר זמנה. אבל אם אינו צריך עתה להתפלל תפלת מנחה, יכול להקדים של מוסף ולאחר מכן יתפלל מנחה עד דמדומי חמה (התוס' והרא"ש בשם ר"י, רבינו יונה, הרשב"א).

**הרמב"ם** (הלכות תפילה פ"ג ה"יא) כתב: היו לפניו שתי תפלות של מנחה ושל מוספין מתפלל של מנחה ואחר כך מתפלל של מוספין. ויש מי שמורה שאין עושין בציבור כן כדי שלא יטעו.

הרא"ש ז"ל היה נוהג ביוה"כ להתפלל תפלת מוסף ביחיד כדי להתפלל אותה בזמנה.

**השו"ע** (בסי' רפז בס' ד) הביא את כל הדעות ולכן כתב (בסי' תרכ) שטוב לקצר בפיוטים ובסליחות שחרית כדי למהר בענין שיתפללו מוסף קודם שבע שעות.

**המשנה ברורה** (בס"ק ב) כתב שבדיעבד אם אירע שנתאחר תפלת מוסף עד חצי שבע או אחר שבע, יש להתפלל מוסף קודם ואח"כ מנחה, אם לא שכבר הגיע זמן מנחה קטנה (שאסור אף לפי הירושלמי). וכ"כ חזון עובדיה (בהערות אות ה).

<sup>15</sup> אריב"ל המתפלל תפלה של מוספין לאחר שבע שעות לר' יהודה עליו הכתוב אומר "נוגי ממועד אספתי ממך היו" (צפניה ג, יח), מאי משמע דהאי נוגי לישנא דתברא הוא? כדמתרגם רב יוסף תברא אתי על שנאיהון דבית ישראל על דאחרו זמני מועדיא דבירושלים (פרש"י מחמת שאיחרו מועדי התפילות וחגים יהיו נוגים ואסופים וכלים). מאי משמע דהאי נוגי לישנא דצערא הוא דכתיב "דלפה נפשי מתוגה" (תהילים קיט, כח), רב נחמן בר יצחק אמר מהכא "בתולותיה נוגות והיא מר לה" (איכה א, ד).

<sup>16</sup> לא כמו הירושלמי (ברכות פ"ד ה"א) שאמר מתפלל מנחה תחילה רק כאשר איחר עד זמן מנחה קטנה, אבל קודם לכן מתפלל של מוספין תחילה.

<sup>17</sup> כתב התוס' מכאן יש ליהזר ביוה"כ להתפלל תפלת שחרית (הכוונה למוסף) קודם שש שעות ומחצה, דהיינו קודם שיגיע שעת המנחה, דאל"כ היו צריכין להתפלל תפלת המנחה קודם.

קריאת התורה

**אחרי שחרית מוציאים שני ספרים בא' קורין ששה בפ' אחרי מות מריש סדרא "אחרי מות שני בני אהרון" (ויקרא טז, א) עד "ויעש כאשר צוה ה' את משה", ואם חל בשבת קורין שבעה. טעמים לקריאה:**

- א. לפי שכתוב בו עבודת היום (בית יוסף סי' תרכא).
- ב. איתא בזוהר כל מי שמצטער על מיתת בני אהרן או מוריד דמעות עליהם מוחלין לו עונותיו ובניו אינם מתים בחייו. והעיקר בזה שעיי"ז יתן לב לשוב מעבירות שבידו אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי הקיר (מגן אברהם, משנה ברורה ס"ק ב).
- ג. כדי להזכיר מיתת צדיקים, שאומר הקב"ה שיזכירו לפניו מיתת צדיקים, ואז הוא ויכפר על עוונותינו (חכמת שלמה).

**ומפטיר קורא בשנייה בפרשת קרבנות שבפנחס "ובעשור לחדש" (במדבר כט, ז). ומפטיר בישעיה "כה אמר רם ונשא" (ישעיה נז, טו) עד "כי פי ה' דבר". טעם ההפטרה מפני שכתוב בו עניין התשובה ותענית וכתוב בה "ולקדוש ה' מכוווד" (ישעיה נח, יג) ודרשינן (בשבת ק"ט). זה יום הכיפורים (בית יוסף).**

**קריאת התורה במנחה**

**במנחה לפני הוצאת ספר תורה, אין לומר "ואני תפילתי" אף אם חל בשבת, כי מה שאומרים אותו במנחה בשבת הוא ע"פ המדרש ישיחו בי ישובי שער ונגינות שותי שכר, אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע רשעים כששותין ומשתכרין יושבין ומנגנין, ואני איני כן, אלא ואני תפילתי לך ה' עת רצון, אע"פ שאני אוכל ושותה אני בא לפניך, וע"כ נוהגין לומר אותו בשבת במנחה לאחר שאכלו ושתו וזה לא שייך ביוה"כ (ראה הסבר מפורט בתפילת מנחה של שבת), לאפוקי ממנהג טוליטולא שאומרים אותו בכל פעם אפילו כשחל בחול. ומוציאים ס"ת וקורין בו ג' בפ' עריות (ויקרא יח, א) עד סוף הפרשה (טור בסי' תרכב).**

**טעמים לקריאה בפרשת העריות:**

- א. לפי שנפשו של אדם מתאוה להן, וצריך לקדש עצמו מהן, ע"כ מזהירין על זה ביוה"כ שהוא יום נורא וחקוק בלב האדם טפי משאר ימות השנה (מגילה לא, בית יוסף בסי' תרכב, ט"ז בס"ק ד). ראה מעשה בנהרדעא ביומא (יט): (אבודרהם).
- ב. כדי שאם יש אחד שנטמא בהן, יחזור בתשובה (משנ"ב ס"ק ז).
- ג. לפי שהנשים מקושטות בשביל כבוד היום, לפיכך צריך להזכירם שלא יכשלו בהן, ובמדרש יש שלכך קורין בעריות, לפי שישראל עושין רמז להקב"ה שכשם שהזהיר אותם שלא לגלות ערוה, כך לא תגלה ערותם בעונותם (תוס' במגילה לא. ד"ה במנחה).

**והקורא השלישי הוא מפטיר ביונה, ומסיים "מי אל כמוך" (יונה ז, יח-כ). טעמים להפטר יונה:**



**תפילות**      פרק י"ח: ראש השנה ועשרת ימי תשובה      **יעקב**

א. לפי שיש בה גודל כח התשובה - בית יוסף.

ב. שאין יכולים לברוח מהשם יתברך (משנה ברורה בס"ק ז), הכוונה שאדם חושב כמה פעמים לייאש את עצמו, שאינו יכול לתקן את מה שפגם בשום אופן, וע"כ יתנהג תמיד באופן אחד (אותה התנהגות רעה), ואם יגזור עליו הקב"ה למות, ימות. אבל טעות הוא, שסוף הדבר יהיה, כל מה שהקב"ה רוצה מנפשו שיתקן מוכרח הוא לתקן, ויבוא עוד פעם ופעמים לעולם הזה ובעל כורחו יוכרח לתקן, וא"כ למה לו כל העמל למות ולסבול חיבוט הקבר ושאר צרות, ולחזור עוד פעם? וראיה מיונה, שהקב"ה רצה מאיתו שילך וינבא, והוא מאן בזה ונס לים, מקום שלא ישרה עליו עוד השכינה לנבואת כידוע, וראינו שנטבע בים ונבלע בדג, והיה שם במעיו כמה ימים, ולפי הנראה בודאי לא יוכלו להתקיים דברי השם יתברך (אחרי שהדג בלע את יונה), ומ"מ ראינו שסוף דבר היה שרצון השם יתברך נתקיים וילך וינבא, כן הוא האדם בעניניו. וזהו שאמרו באבות: אל יבטיחך יצרך שהשאל בית מנוס לך, שעל כורחך אתה נוצר, ועל כורחך אתה נולד, ועל כורחך אתה חי, ועל כורחך אתה מת, ועל כורחך אתה עתיד ליתן דין חשבון לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה (אבות ד, כב). שער הציון (בס"ק ו).

ג. לאחר שהטילו המלחים גורל ונפל הגורל על יונה, מדוע שאלו אותו "בשל מי הרעה הזאת?", ולכן עניין הגורל הוא לא רק כדי שנידע מי הוא הראוי מן השמים להיות נטבע, ולמי צריך להטילו לים, אלא הם רצו לדעת למה התחייב יונה להיות נופל לים? אם בעוון עצמו או בעוון שאר המלחים כדי לכפר עליהם. ויונה ענה "כי בשלי הסער הגדול הזה עליכם". מזה למד חכמת שלמה שמינת צדיקים מכפרת וזה הקשר בין הקריאה של אחרי מות בשחרית להפטרת יונה במנחה.

**ביום הכיפורים ישנן שתי כפרות לציבור וליחיד**

(מתוך "על התשובה" של הרב יוסף דוב הלוי סלובייצ'יק)

הרמב"ם בהלכות תשובה (פרק א הלכה ב) כתב "שעיר המשתלח לפי שהוא כפרה על כל ישראל, כהן גדול מתוודה עליו על לשון כל ישראל שנאמר והתוודה עליו את עוונות בני ישראל. שעיר המשתלח מכפר על כל עבירות שבתורה: הקלות והחמורות, בין שעבר בזדון בין שעבר בשגגה, בין שהודע לו בין שלא הודע לו - הכל מתכפר בשעיר המשתלח, והוא שעשה תשובה, אבל אם לא עשה תשובה, אין השעיר מכפר לו אלא על הקלות. ומה הם הקלות ומה הם החמורות? החמורות - הן שחייבין עליהם מיתת ב"ד או כרת. ושבועת שווא ושקר, אע"פ שאין בהם כרת, הרי הן מן החמורות. ושאר מצוות לא תעשה ומצוות עשה שאין בהן כרת - הן הקלות."

**נשאלות השאלות הבאות:**

א. הקטע הראשון נראה מיותר לגמרי. וכי מה בא הרמב"ם לחדש כאן? האם זאת שהשעיר המשתלח הוא קרבן ציבור? והרי זה מפורש מהפסוק "ומאת עדת בני ישראל ייקח שני

**תפילות**      פרק י"ח: ראש השנה  
ועשרת ימי תשובה      **יעקב**

שעירי עזים לחטאת" (ויקרא טז, ה).

ב. הרמב"ם קובע בהלכה ב' שעברות קלות דהיינו מצוות לא תעשה ומצוות עשה שאין עליהן כרת - באלה מכפר השעיר המשתלח גם ללא תשובה. לעומת זאת בהלכה א' מפרט הרמב"ם שורה שלמה של כפרות: קורבנות, עונשים, ייסורים, מיתת ב"ד, מלקות, תשלום הנזק וכו', ובכל אלה הוא קובע כי אין הם מכפרים, אלא אם הם באים יחד עם התשובה "וכן בעלי חטאות ואשמות... וכן כל מחויבי מיתות ב"ד... וכן החובל בחברו - אינו מתכפר עד שיתוודה וישוב מלעשות כזה לעולם" הרי שלפי הרמב"ם שאין כל מכפר העשוי לכפר ללא תשובה?

**נחזור לראש דברי הרמב"ם בהלכה ב'** "שעיר המשתלח מפני שהוא כפרה על כל ישראל", כלומר השעיר הוא קרבן ציבור. אין הכוונה שזהו קרבן שמשותפים בו ציבור גדול של בעלים (לכל קרבן יש בעל קרבן), כי זה קרבן של שותפים, אם יאספו כסף מכל ישראל, איש בל יעדר, ויביאו ממנו קרבן, הרי גם אז לא יהיה זה "קרבן ציבור" אלא קרבן שותפים (לדוגמא קרבן פסח הוא קרבן של שותפים). בניגוד גמור לקרבן השותפים שיש לו הרבה בעלים, שנים או מליון, הרי לקרבן ציבור של בעל אחד והוא הציבור, כלל ישראל, כנסת ישראל (מהוה אישיות משפטית אינדיבידואלית ובלתי מתחלקת לא פחות מהאישיות של אינדיבידואלית של יחיד). לא ראובן או שמעון, אף לא כולם יחד או כל אלה שתורמו מחצית השקל תרומת הלשכה שממנה נקנה הקרבן, הם הבעלים של קרבן הציבור, אלא כנסת ישראל, כחטיבה אחת, כאישיות אינדיבידואלית עצמית ולא סכום של כך וכך יחידים. וכן ארץ ישראל שייכת לכלל ישראל ואינה שייכת לכלל יהודי ויהודי לחוד. בחלוקת הארץ ע"י יהושע בן נון הועברו זכויות בעלים מן הכלל כולו לשבטים וליחידים.

**ביום הכיפורים ישנן שתי כפרות לציבור וליחיד.** ראייה מנוסח התפילה של יום הכיפורים בברכת קדושת היום "ברוך אתה ה' מלך מוחל וסולח לעוונותינו ולעוונות עמו בית ישראל ומעביר אשמתנו בכל שנה ושנה, מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הכיפורים"

**נסביר את הברכה "מלך מוחל וסולח לעוונותינו" - עוונותינו כיחידים.**

"ועוונות עמו בית ישראל" - אם כבר נאמר לעוונותינו, למה נאמר "לעוונות בית ישראל"? מכאן, שביום הכיפורים ישנם שני סוגי כפרה. הכפרה הפרטית לכל יחיד ויחיד מישראל. כל יהודי יכול לזכות להיטהר מעוונות ולבוא לפני ה'. אבל גם כנסת ישראל בשלמותה, כ"אני" מסתורי אחד (בית ישראל), כאישיות עצמית מיטהרת ביום הזה לפני הקב"ה.

מובנת הכפילות הלשון של "עוונותינו ולעוונות עמו בית ישראל". ואולם כפילות זו נעלמת בהמשך הברכה "ומעביר אשמתנו בכל שנה ושנה" - למה רק "אשמתנו" ולא "ואשמת עמו בית ישראל"?

**הרמב"ן בפירושו לחומש (ויקרא ה, יט)** אומר כי "אשמה" באה במקום שהעוון הוא חמור כל כך עד שהוא מביא כליה על החוטא. לפי הרמב"ן "אשמה" ו-"שממה" הם מאותו שורש. יחיד יכול שיחטא חטא כזה שיש בו אשמה המביאה לשממה. כנסת ישראל אינה יכולה לבוא לידי כך. כנסת ישראל יכול שיהיו לה עוונות, חטאים או פשעים - אבל לא "אשמה". ומשום כך

בעוונות - יש כפרה כפולה ליחיד ולכנסת ישראל. אבל באשמה, מדובר רק על "אשמתנו" - כי אנחנו כיחידים יכולים ח"ו להגיע עד כליון ואבדון אך לא כנסת ישראל, לפיכך לא הזכרה בברכת אשמות עמו בית ישראל.

וכך אומר הרמב"ם (פרק ב ה"ז) "יום הכיפורים הוא זמן תשובה לכל, ליחיד ולרבים והוא קץ מחילה וסליחה לישראל" יש כאן בבירור שני אלמנטים:

א. "זמן תשובה לכל, ליחיד ולרבים", דהיינו יחידים רבים, יכול להיות רבים מאוד, כדי מספרם של כל היהודים.

ב. "קץ מחילה וסליחה לישראל" - לא ליחיד ולא ליחידים רבים אלא ל"ישראל", לכנסת ישראל, כיחידה אחת.

**הכפרה של השעיר המשתלח אין בה כלל כפרת יחיד.** בעלי הקרבן הם כלל ישראל (כנסת ישראל היא הבעלים ולא יחידים רבים). הכפרה של "בעיצומו של יום מכפר", זו הכפרה שיש לנו עתה "כי ביום הזה יכפר עליכם", היא כפרה לפרט וכפרה לכלל, כפרה ליחיד וכפרה לכנסת ישראל. ואולם, הכפרה של השעיר בזמן שבית המקדש היה קיים, לא היה בה כלל כפרה לפרט. היחיד אין לו חלק בקרבן. הכפרה היא לבעלי הקרבן כנסת ישראל, כלל הציבור, כמו שכתוב "וכפר בעדו... ובעד כל קהל ישראל", והכוונה היא לכנסת ישראל כגוף אחד, אילו בעיצומו של יום "לכפר עליכם" - על כל יחיד ויחיד שבכם ולא על כל קהל ישראל.

**וכן בוידוי של הכהן הגדול על השעיר** "אנא ה' חטאו, עוון, פשעו לפניך עמך ישראל וכו'". וידוי זה הוא על חטאי הכלל, כ"ג אינו שלוחם של היחידים, אף לא של מיליוני יחידים. הוא שלוחו של כלל ישראל. אף כפרת השעיר אין בה כפרה ליחיד בתור יחיד, אלא רק דרך צינורות הכלל.

**עכשיו גם נבין מדוע השעיר מכפר ללא תשובה.** כשהקרבן הוא של יחיד, והאיש המקריב הוא רשע שלא שב בתשובה, הרי קורבנו הוא בבחינת "זבח רשעים תועבה" (משלי כא, כז) ואין בו כפרה. אבל בשעיר המשתלח בעל הקרבן אינו היחידים אלא הציבור, כנסת ישראל. וכנסת ישראל אינה יכולה לעולם להיפך ל"רשע", שקורבנה יהיה בבחינת זבח רשעים. ולפיכך קורבנה מכפר על כל אחד מישראל, כל זמן שהיחיד מדבק לכנסת ישראל, והוא חלק בלתי נפרד ממנה בקשרה שלא נותק.

**בקרבן יחיד- אין כפרה בלי תשובה.** אבל בקרבן ציבור, הרי אין היחיד קיים בו כלל והכפר באה אליו כל עוד הוא כלול בתוך הציבור, לא בתורת יחיד, אלא כחלק מן הציבור, שבו אין התשובה מעכבת. כאן יש לבקש את היסוד להבחנת הרמב"ם בין ה"קלות" וה"חמורות" בכפרת השעיר המשתלח.

**למה הוציא הרמב"ם מכלל כפרת שעיר המשתלח ללא תשובה את חייבי כריתות?** מפני שכתוב בהם "ונכרתה הנפש ההיא מעמיה" (במדבר ט, יג) וכן "ונכרתה הנפש ההיא מתוך הקהל" (במדבר יט, כ) - הרי שיש באלה משהו העוקר אותם מתוך כלל ישראל, ק"ו בחייבי מיתת ב"ד

שחמורה יותר, ניתוק זה מן הציבור, הוא שגורם להם שכפרת הציבור, שאינה מותנית בתשובה, לא תגיע אליהם.

### תפילת נעילה

**תפילת נעילה היא חתימת הגזר דין שנכתב בר"ה על בני אדם לטוב או לרע, ויזדרזו מאד בתפלה זו, כי תכלית כל העשיית הוא יוה"כ, ותכלית יוה"כ הוא תפלת נעילה, שהכל הולך אחר החיתום, ואם לא עכשיו אימתי, ולכן אף אם חלש הוא מחמת התענית מ"מ יאזור כגבור חלציו להתפלל במחשבה זכה וברורה ולקבל ע"ע נדרי התשובה באמת, והבא לטהר מסייעין אותו, ויחתם בספר חיים טובים (משנה ברורה בסי' תרכג בס"ק ג).**

**מהי תפילת נעילה? ישנה מחלוקת בגמרא (יומא פ"א:): רב אמר צלותא יתירתא (תפילה חמישית, מתפלל שבע ברכות כשאר התפילות), ושמואל אמר "מה אנו, מה חיינו" (פרש"י אומר ואינו מתפלל). כתב הר"ן שמתפלל שבע ברכות כשאר תפילות (שחרית ומנחה) אלא שכולל בה "מה אנו, מה חיינו" וקרי ליה יתירתא לפי שמוסיף בה דברים. ופסק כרב כי הגמרא הביאה מעשה שסתר את שמואל.**

### זמן תפילת נעילה

**איתא בירושלמי (תענית פ"ד ה"א) עד מתי הוא נעילה? רבנן דקיסרין אמרינן איתפלגו רב ור' יוחנן: רב אמר בנעילת שערי שמים (אפילו בלילה), רב יוחנן אמר בנעילת שערי היכל (ביום לאחר הדלקת הנרות של בין הערבים).**

**הרא"ש סובר שאין להתפלל נעילה אלא ביום. וכך כתב הרא"ש שאפילו לרב שסובר שאפשר להתפלל בלילה, רב היה מתפלל ביום ומאריך בתפילת הנעילה הרבה (שרב אמר לשמשו כשתראה השמש בראש הדקלים, תן לי טלית, כדי להתפלל בו תפילת הנעילה - קרבן העדה בירושלמי), שתפילתו היתה נמשכת עד נעילת שערי שמים. כמו כן, יש סיוע לרב יוחנן שסובר שמתפללים ביום מהמשנה בתענית :**

**"בשלשה פרקים בשנה כהנים נושאים את כפיהן ארבעה פעמים ביום: בשחרית, במוסף, במנחה, ובנעילת שערים. ואלו הן שלשה פרקים: בתעניות (פרש"י של גשמים) ובמעמדות<sup>18</sup> וביום הכיפורים".**

**וכן הוא דעת הרמב"ם שכתב שתפילת הנעילה, מתפללים אותה אחר תפילת מנחה סמוך לשקיעת החמה (הלכות תפילה פ"א ה"ז), תפילת הנעילה זמנה כדי שישלים אותה סמוך לשקיעת החמה (שם פ"ג ה"ו). וכ"כ הר"ן. אבל מדברי הרי"ף נראה שהלכה כרב.**

**המרדכי כתב שדין תפילת הנעילה להתפלל אותה ביום, ומה שנהגו להתפלל אותה בלילה ודאי, לא הנהיגו אבותינו כן, אלא שמפני שהחזנים מושכין עד הלילה סבורים שבדין עושים.**

<sup>18</sup> פרש"י - ארבעה ימים בכל שבת (שבוע) שאנשי משמר ישראל מתכנסין בעריהן ומתעניין וקורין במעשה בראשית כדאמרינן במס' תענית (דף כו.), והתם מקשינן ותעניות ומעמדות מי אית בהו מוסף? ומשנינן הכי קאמר כוהנים נושאים את כפיהן כל זמן שמתפללין (כלומר שאין בתעניות ובמעמדות ארבעה פעמים ביום נשיאות כפים, אלא בכל פעם שמתפללים יש נשיאות כפיים) ואפי' במנחה (יש נשיאות כפיים) לפי ששלשה פרקים הללו תעניות הם, ואין שיכרות במנחה, אבל שאר ימות השנה אין נשיאות כפים במנחה (מחשש לשיכרות) ויש מהן ארבע פעמים ביום.

כתב השו"ע (בסי' תרכג בס' ב) זמן תפלת נעילה כשהחמה בראש האילנות כדי שישלים אותה סמוך לשקיעת החמה, וצריך שליח ציבור לקצר בסליחות ופסוקים שבאמצע התפלה, וגם אין לו למשוך בתפלת נעילה כל תיבה ותיבה כדרך שמושך בשאר תפלות כדי שיגמור קודם שקיעת החמה (רמ"א ואומר במקום כתבנו חתמנו).

### טעמים לתקיעת שופר במוצאי יוה"כ

- א. כתב הטור בסי' תרכד שתוקעים תשר"ת זכר לתקיעת היובל שהייתה ביום הכיפורים וכ"כ המרדכי.
- ב. הגהות מימוניות חולק על ההסבר של תקיעת היובל, כי היה צריך לתקוע ביוה"כ רק בשנת היובל, אלא הטעם משום דאיתא במדרש דבמוצאי יוה"כ יוצאת בת קול ואומרת לך אכול בשמחה לחמך וכו'. וכ"כ הסמ"ג.
- ג. התוס' (שבת קיד:) כתבו בשם ר"י שהטעם כדי להודיע שהוא לילה ויאכילו את בניהם שהתענו וגם להכין סעודת מוצאי יוה"כ.
- ד. כתב הרוקח שהטעם שתוקעים הוא לומר שניצחנו את השטן.
- ה. הכלבו כתב שכדי לערבב את השטן, שחוזר לשלוט במוצאי יוה"כ.
- ו. אומרים ז' פעמים ה' הוא האלוהים כנגד ז' רקיעים שהשכינה עולה בהם, והתקיעות הם סימן לסילוק שכינה למעלה, שנאמר עלה אלהים בתרועה (סמ"ק, בית יוסף, דרכי משה).

### הבדלה במוצאי יוה"כ

כתב הטור (סימן תרכד) מתפללין ערבית במוצאי יוה"כ ואומר בה הבדלה בחונן הדעת, וצריכין להוסיף מחול על הקודש, ומבדילין על הכוס ואין מברכין על הבשמים, אבל מברכין על האור. איתא בפסחים (נד:) תניא ר' יוסי אומר שני דברים עלו במחשבה להיברא בע"ש ולא נבראו עד מוצ"ש, ובמוצ"ש נתן הקב"ה דעה באדם הראשון, מעין דוגמא של מעלה, והביא שני אבנים וטחנן זו בזו ויצא מהן אור וכו'. ולכן מברכים במוצ"ש על האור, אבל יוה"כ חמור משבת, שאין מברכין על האור היוצא מהעצים ומהאבנים (פירוש שהוציא אורו עתה מן האבנים) אא"כ היה דלוק מערב יוה"כ. טעם ברכת האור במוצאי יוה"כ, לפי שפסקה הנאתנו ממנו כל היום, ועכשיו במוצאי יוה"כ הותר לנו ליהנות ממנו, וע"כ צריך לברך רק על האור ששבת (שהיה דלוק ביוה"כ), אבל האור שהודלק במוצאי יוה"כ, לא שבת ואין לברך עליו (כלבו, בית יוסף). ומיהו אפילו אם הודלק ביום הכיפורים בהיתר, כגון לחולה, יכולין לברך עליו.

הבדלה במוצאי יוה"כ שחל במוצאי שבת

כתב הכלבו שאין צריך לברך בו על הבשמים לפי שאין בו נשמה יתרה מפני התענית. ולדברי האומר שהטעם של ברכת הבשמים במוצ"ש מפני שבכל שבת שובת אור גיהינום ובמוצ"ש חוזר האור ושורף ומסריח, ולכן מריחין בבשמים כדי להגן באותו הריח, לפי זה הטעם יש לברך על הבשמים אף במוצאי יוה"כ שחל במוצ"ש, אבל המנהג שלא לברך.

אבל בתשובה אשכנזית כתב לברך על בשמים כאשר חל מוצאי יוה"כ במוצ"ש (בית יוסף בסי' תרכד).

השו"ע כתב שלא לברך על בשמים. והמשנה ברורה בס"ק ה כתב שרבים מהאחרונים חולקים ע"ז וסוברין שחל בשבת יש לברך על בשמים ואין כאן חשש ברכה לבטלה כיון שנהנה, ומ"מ אין להורות לברך בציבור ורק לעצמו בביתו יכול לברך.

**בברכת כתיבה וחתימה טובה.**

